

Minima Philosophica: Gelukkig niet meer praktiserend, of: “Ik wil verdomme dat er iets gebeurt”

Ton Vink

In een eerdere, langere, bijdrage in F&P besteedde ik aandacht aan de ontwikkelingen rond de Coöperatie Laatste Wil (CLW)¹ en het door hen in een uitzending van Nieuwsuur gepropageerde ‘laatste wil middel’ natrium-azide. Daarin kon ik nog melding maken van een “bijzondere verdere ontwikkeling” die betrekking had op de arrestatie op 20 juli 2021 van een CLW-lid dat een handeltje was begonnen in dit door de CLW gepropageerde ‘Middel X’. Opvallend daarbij was dat de Nieuwsuur uitzending dateerde van 1 november 2017 en het Openbaar Ministerie (OM) het CLW-lid verdenkt van handel in het middel sedert 2018. Die handel door CLW-leden, zo is wel duidelijk, is daarna niet stilgevallen en dat geldt ook voor het aantal arrestaties en het aantal doden. Zo werd in oktober 2021 ook psycholoog Wim van Dijk – dan 77 jaar en gelukkig niet meer praktiserend – opgepakt, verdacht van overtreding van de geneesmiddelenwet en art. 294 Sr (hulp bij zelfdoding).

Nog voor psycholoog Van Dijk werd een 72-jarige vrouw, Tineke B. gearresteerd, kompaan van Alex S. en eveneens verdacht van hulp bij zelfdoding en van het handelen in antibraakmiddelen. Justitie liet weten nog te onderzoeken aan hoeveel mensen de vrouw deze middelen verkocht. Net als Alex S. met wie zij bevriend was, was zij lid van CLW. Eind oktober besloot de rechter de hechtenis van Alex S. die sinds juli vastzat, te schorsen. De rechter liet weten dat hij zijn zaak in vrijheid mag afwachten. Daarbij kwam hij wel onder toezicht te staan van de reclassering en moest hij ook inzage geven in zijn telefoon-, mail- en bankgege-

1 “Zelfdoding: recht op, behulpzaam zijn bij, aanzetten tot. Over artikel 294 Sr, de Coöperatie Laatste Wil, zelfbeschikking en verantwoordelijkheid”, *Filosofie & Praktijk* 42 (2021) 2, 54-70.

vens. En de rechter legde tevens een contactverbod op met drie medeverdachten, allen lid van de CLW. Opvallend is daarbij ook nog dat Alex S. van de rechter verplicht begeleid moet wonen en moet meewerken aan behandeling door de ggz; hij lijdt namelijk aan (de gevolgen van) morbide obesitas, depressies en autisme.

Niet minder opvallend is dan toch ook wel dat psycholoog Wim van Dijk in de vermelde omstandigheden van deze Alex S. geen enkele aanleiding zag om terughoudendheid te betrachten bij de aanschaf van dodelijke middelen via deze toch wel wat beschadigde leverancier. Misschien vielen de psycholoog – immers niet meer praktiserend – de morbide obesitas, depressies en het autisme van zijn leverancier niet op; misschien vond hij het niet relevant. Aan *de Volkskrant* (23 oktober 2021) liet hij weten:

Ik belde Alex en zei: ik ben Wim, ik was bij een huiskamergesprek en daar waren mensen die het middel heel graag willen hebben. Zou ik dat van jou kunnen krijgen? Hij zei: is goed, prima. Daarna heeft hij het naar me opgestuurd. Zonder vragen te stellen.²

59

Vragen stellen aan Alex S. deed de psycholoog zelf kennelijk ook niet. Voor beiden waren hun persoonlijke omstandigheden de ‘trigger’ voor de handel in dodelijke middelen. Zo vertelde Alex S. na zijn arrestatie dat hij al een aantal jaren een maagverkleining wil laten uitvoeren, maar dat het hem nu niet lukt om in detentie een ‘adequate behandeling’ te krijgen. En hij liet weten: “Ik wilde altijd het laatstewilmiddel hebben voor het geval dat ik bedlegerig zou worden”. Dat punt zou hij nu bijna bereiken, zo zei hij. En zonder verder vragen te stellen leverde hij honderden mensen het dodelijke natrium-azide. Zijn handel in dit door de CLW gepropageerde middel rechtvaardigde hij vervolgens met de overtuiging dat ieder mens recht heeft op zelfbeschikking en ook zelf mag kiezen wanneer zijn of haar leven voltooid is.

Psycholoog van Dijk wordt niet moe te verklaren waarom hij meer dan honderd mensen aan het dodelijke middel heeft geholpen.³ De ‘trigger’ is bij hem de gang van zaken rond het overlijden van zijn aan Alzheimer lijdende vrouw na een proces van versterving. Daar heeft de psycholoog het moeilijk mee, en als hij in het Volkskrantartikel praat over het overlijden van zijn vrouw, schieten de tranen nog altijd in zijn ogen. Het heeft te maken met de lijdensweg die ze moest afleggen. En met het schuldgevoel dat hij twee jaar later nog heeft.

2 “Deze psycholoog hielp meer dan honderd mensen aan Middel X. Aan de Volkskrant vertelt hij waarom”, Maud Effting en Haro Kraak, *de Volkskrant* 23 oktober 2021.

3 Bijvoorbeeld 18 februari 2022 in *Medisch Contact* en dezelfde maand, vrijwel hetzelfde stuk, in *de Psycholoog*.

Tegen die achtergrond meldt hij zich vervolgens aan voor het bijwonen van de door de CLW georganiseerde huiskamerbijeenkomsten. En daar ziet hij dan ook plotseling het licht en “verandert er iets in hem”:

Ik dacht: ik moet iets doen. Ik had mijn vrouw voor mijn gevoel in de steek moeten laten. Moest ik deze mensen dan ook weer in de steek laten? Ik dacht: godverdorie, dat kán toch eigenlijk niet? Dus toen ben ik gaan rondvragen. En zo kwam ik op de naam van Alex S.

Aan de Volkskrantjournalisten laat hij daarom samenvattend weten: “Het kan me niet schelen of ze me arresteren of me in de bak douwen. Ik wil verdomme dat er iets gebeurt.”

De vraag is nu: wat gebeurde er, “verdomme”, vervolgens? Je kunt om te beginnen toch wel een serieus vraagteken plaatsen achter het streven van de CLW om Nederlanders vanaf hun achttiende jaar te laten beschikken over dodelijke middelen. Ook voor een niet meer praktiserende psycholoog lijkt me dat een wonderlijk streven. En als we in dit verband zo graag willen spreken van een ‘recht’, nl. op zelfbeschikking, dan mag je toch hopen op het inzicht dat dat recht gepaard met een ‘plicht’, nl. de plicht om van dat recht op een verantwoorde wijze gebruik te maken. Maar een dergelijk inzicht is aan de CLW, hun leden en handelaars duidelijk (nog?) niet besteed.

Maar: wat gebeurde er nu vervolgens in de praktijk, wanneer iemand dankzij de inspanningen van Alex S, Wim van Dijk en andere CLW-ers over het bewuste Middel X, natrium-azide, beschikte en het ook gebruikte om daadwerkelijk zijn of haar leven te beëindigen? Ook daarover berichtten Maud Effting en Haro Kraak in *de Volkskrant*, in een bijdrage van 3 december 2021. Het meest rustige verloop kent de levensbeëindiging van de 81-jarige Maud, in het bijzijn van haar zoons:

Een paar minuten nadat de 81-jarige Maud Middel X heeft geslikt, begint het. (...) ‘Oh, ik voel van alles’, zegt ze tegen haar zoons. ‘Ik ben duizelig.’ Kort daarna zegt ze dat ze moet overgeven. Haar zoons zoeken een pannetje in de keuken, maar ze houdt het binnen. Hun moeder krijgt het warm. Haar vest moet uit. Aan haar hand voelen ze dat ze begint te zweten. Even later kan ze niet meer goed lopen. Ze wankelt. (...) ‘We zagen dat er van alles gebeurde in het lichaam’, zegt Steven. ‘Het moet heftig zijn geweest. Maar daar liet ze weinig van merken.’ Rens: ‘Ik denk dat ze heel hard bezig was om zich te concentreren, zich te beheersen. Ze wilde het binnenhouden, met alles wat ze in zich had. Zodat wij er zo min mogelijk last van hadden. Zo stond ze ook in het leven.’ (...) Na zo’n twintig minuten begint

hun moeder ineens te brabbelen. Haar zoons houden haar vast. Het duurt een paar minuten. En dan is ze weg, zeggen ze. Buiten bewustzijn.⁴

Zo'n drie kwartier later stopt de ademhaling en daarna "vallen de broers elkaar in de armen. Ze zijn verdrietig, opgelucht, tevreden – alles tegelijk."

De informatie over het verloop van levensbeëindigingen, gebruikmakend van natrium-azide, is vooralsnog (te) summier. Het heeft er alle schijn van dat Maud nog behoorlijk geboft heeft. De 64-jarige Peter trof het namelijk, in aanwezigheid van zijn vrouw en beide broers, aanmerkelijk minder goed toen hij de keuze maakte met het CLW-middel uit het leven te stappen:

In de slaapkamer ligt Peter met stuiptrekkingen op de vloer. (...) "Help me", roept hij. "Help me." (...) Hij heeft krampen. Af en toe probeert hij overeind te komen, maar dan valt hij meteen weer terug – stuiptrekkend. (...) In zijn slaapkamer krijgt Peter het na een tijd benauwd. En warm. "Ik sta in brand", roept hij. Hij begint aan zijn shirt te trekken. Met woeste, ongecontroleerde bewegingen probeert hij het van zijn lijf te scheuren. Ook begint hij te gillen. Het duurt minutenlang. En het gaat door merg en been. (...) Ook krijgt hij een epileptische aanval die zo'n vijftien minuten duurt – het schuim staat op zijn mond. (...) "Geef me een mes", schreeuwt Peter. "Dan maak ik er een einde aan."

61

Voor de beide broers, ze draaien daar niet omheen, is het duidelijk dat Peter zijn eigen keuze maakte en daar verantwoordelijk voor is, en de in alle commotie gewaarschuwde ambulance en huisarts kunnen na aankomst niets meer doen, maar, laat een van de broers weten, "... dat Laatste Wil volhoudt dat Middel X voor een humane dood zorgt – dat vind ik eigenlijk misdadig. Ze zijn verblind geraakt door hun idealisme."

Voor zijn leverantie rekende Alex S. naar verluidt dertig euro. Psycholoog Wim van Dijk legde daar twintig euro bovenop. En sinds kort weten we dat de laatste bekende arrestant, Tom de M, honderdvijftig euro per leverantie rekende. In de luwte van corona en in de schaduw van de oorlog in Oekraïne berichtten *de Telegraaf* en het *AD* op 24-2-2022 over weer een nieuwe arrestatie:

De 74-jarige Tom de M. uit Castricum die woensdagavond is gearresteerd op verdenking van betrokkenheid bij vier suïcides zou aan meer dan vijfhonderd mensen via internet het zelfmoordpoeder Middel X hebben ver-

4 "Ooggetuigen over een zelfgekozen dood met Middel X: 'Help me, help me!' riep hij", Maud Eftting en Haro Kraak, *de Volkskrant* 3 december 2021.

kocht. De man die verdacht wordt voor hulp bij zelfdoding en witwassen zou zo'n 150 euro vragen voor een klein beetje poeder van het dodelijk goedje. Dat stellen bronnen rondom het onderzoek.⁵

Er gebeurt dus “verdomme” wel wat. En wat er ook gebeurt is dat dankzij het optreden van figuren als Alex S., Tineke B. en psycholoog Wim van Dijk – hopelijk echt niet meer praktiserend – en nu dus ook Tom de M. er onnodige doden vallen, oudere en jongere mensen van wie het volstrekt duidelijk is dat de keuze die zij maakten om uit het leven te stappen helemaal niet weloverwogen en goed doordacht was, laat staan in contact en overleg met, en al helemaal niet in aanwezigheid van, intimi en andere naasten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat diverse nabestaanden inmiddels formeel aangifte hebben gedaan. En dat alles dan dus nog los van het feitelijk verloop van de levensbeëindiging.

In verband met dat laatste lieten 81-jarige Maud en dan vooral haar intimi aan de Volkskrantjournalisten ook nog weten:

Eerst raadplegen ze een consulent van De Einder, een stichting die mensen begeleidt bij een zelfgekozen levenseinde. “Hij vertelde wat we eventueel konden verwachten”, zegt Rens. “Hoofdpijn, stuipen, epileptische aanvallen, schuim op de mond, braken. Het hing van het lijf af wat er zou gebeuren. Mijn moeder schrok niet. Ze vond het vooral vervelend dat wij daarmee zouden moeten dealen.”

Ook de huidige Stichting de Einder en hun consulenten en vooral cliënten betalen zo dus de prijs voor de samenwerking met de CLW en het gebruik van natrium-azide. Kennelijk zien ze er vandaag de dag geen been in dat cliënten na een consult over zouden gaan tot het gebruik van middelen voor een zelfgekozen dood met risico op een overlijden dat gepaard gaat met stuiptrekken, schuimbekken, braken en epileptische aanvallen. In de twintig jaar dat ik zelf als zo'n consulent werkzaam was, zou een dergelijk risico voor stichting en consulent, juist ten behoeve van de cliënt, met zekerheid aanleiding zijn om expliciet te *waarschuwen* voor (en dus *tegen*) het gebruik van een dergelijk middel. Zelf over het levenseinde beschikken ging in die jaren om zelfeuthanasie, een zelfbezorgde *goede* dood (bijvoorbeeld bewerkt door een juiste hoeveelheid Oxycodon plus slaapmiddelen of een juiste hoeveelheid Pentobarbital).

Ter illustratie een praktijkvoorbeeld van zo'n zelfeuthanasie (uit 2017), gebruikmakend van Pentobarbital, door de nabestaande partner als volgt beschreven:

5 “Castricummer (74) opgepakt na leveren zelfdodingsmiddel”, Gerda Frankenhuis, *de Telegraaf* 24 februari 2022.

Geachte mijnheer Vink,

De gedachte U te beschrijven hoe wij gehandeld hebben op (...) april ± 22.45 kwam telkens bij me op, maar hier zijn de aantekeningen in een netter jasje. Zo is het dan gegaan:

Mijn man wilde na uw bezoek niet lang meer wachten. Zaterdag besloten we de stap te zetten op maandagavond. De middag en avond kwamen we goed door met onze herinneringen van al die 44 jaar en 's avonds een celloconcert van Haydn, vooral het concert was een diep gedeeld moment.

De voorbereidingen voerden we uit. Wat fijn al die aanwijzingen van U: goed gesteund in bed, in staat om het papje (bitter, o wat bitter) op te lepelen. Ik hield daarna zijn hand in de mijne, hij stamelde nog wat lieve dingen tegen mij en viel ogenblikkelijk daarna in slaap. Ik zag hoe het gif zich direct meester maakte van het hart, de ademhaling hield op. Daar lag mijn man, verslagen maar dat ook weer niet, want zo hadden we het gewild.

Het bijzondere was dat ik, toen ik naast hem ging liggen in mijn eigen bed, direct in een diepe slaap raakte. Om 6 uur werd ik wakker, besepte de reikwijdte van onze handeling en daarna moest er gehandeld worden: kinderen en huisarts bellen. Onze eigen huisarts die met vakantie was werd vervangen door een vrouwelijke arts. Het was haar eerste zelfdoding en ze was diep onder de indruk hoe harmonisch dit gedeelde einde was.

Schouwarts en recherche werden opgeroepen en noch de een noch de ander had het idee dat er iets strafbaars gebeurd was. De schouwarts vroeg wel de medicijnenlijst op en fotografeerde die. Aan het eind van de zitting werd het OM op de hoogte gesteld en de zelfdoding werd door de Officier van J. in orde bevonden. Ze namen hartelijk afscheid en ik was tevreden over de gang van zaken.

Nu rest me nog U te danken voor Uw begeleiding; we voelden ons direct in beide gesprekken in goede handen bij U. Wat ben ik, onze kinderen ook, blij dat hij niet heeft hoeven voortsuccelen met allerhande kwalen, die zo ontluisterend hadden kunnen zijn. Nogmaals veel dank, ik spreek ook namens mijn man, voor de hulp aan ons gegeven.

Met hoogachting en vr. groet, (...)⁶

6 Geciteerd uit: Vink, Ton. *Een Goede Dood. Euthanasie gewikt en gewogen*, Utrecht: Klement, 2017, 196-197.

Voor wie in deze praktijk van zelfeuthanasie geïnteresseerd is heb ik twintig voorbeelden bijeengebracht die elk op eigen wijze en met alle individuele verschillen een zorgvuldige en weloverwogen gang van zaken laten zien.⁷ De gemiddelde leeftijd van de deze twintig cliënten bedroeg bij hun overlijden 77,3 jaar. De jongste was bij overlijden 46 jaar, de oudste 96. In drie gevallen was ik ook zelf bij de levensbeëindiging aanwezig. Er werd in acht gevallen gebruik gemaakt van Pentobarbital uit China, in drie gevallen van Pentobarbital uit Mexico, in een geval van Vesparax, in vijf gevallen van Oxycodon samen met een geschikte benzodiazepine; in een geval van Dextropropoxyfeen met een geschikte benzodiazepine. In twee gevallen was er sprake van een bewust verkozen proces van stoppen met eten en drinken.⁸

Wat bepaalt nu of er sprake is van een zelfgezochte *goede* dood? Die vraag (en het antwoord) geldt in feite zowel voor de zelfgezochte goede dood onder regie van de arts (artseneuthanasie) als voor de zelfgezochte goede dood onder eigen regie (zelfeuthanasie). Zo'n *goede* dood heeft – in voldoende mate, want er zijn verschillen per persoon en situatie – de volgende kenmerken:

- (1) de dood is zelfgezocht, na een heldere en zorgvuldige afweging;
- (2) de rol van degene die gaat sterven is zo groot mogelijk;
- (3) de dood wordt op zorgvuldige wijze bewerkt, zonder toevoeging van pijn en lijden;
- (4) het sterven vindt niet in gedwongen eenzaamheid plaats;
- (5) de dood vindt, indien mogelijk, na en in gesprek met naasten plaats;
- (6) de dood wordt binnen de mogelijkheden door de betrokkene als waardig gezien;
- (7) de dood wordt door de betrokkene (uiteindelijk) in rust, overgave en vrede aanvaard;
Bij deze goede dood komt in de gestalte van zelfeuthanasie nog:
- (8) de dood is zelfbezorgd;
- (9) de dood is zelfbeschikt.⁹

Met de zoektocht van de CLW naar een 'humaan laatste wil middel' is al met al op zichzelf niks mis, maar het gebrek aan bereidheid tot het (zelf)kritisch volgen van de eigen praktijk om daar (deskundige) lessen uit te trekken, wreekt zich nadrukkelijk. Wat de CLW – bestuur, leden en handelaars – er vanaf de Nieuwsuur

7 Vink, Ton, *Onder Eigen Regie. Zelfeuthanasie belicht*. Utrecht: Klement, 2018. Dit betreft een selectie uit ruim 150 gevallen van zelfeuthanasie.

8 Zie voor nadere informatie over uitvoering en middelen ook *Uitweg. Een waardig levenseinde in eigen hand* door Boudewijn Chabot (Amsterdam, Nijgh & Van Ditmar).

9 Ontleend aan Vink 2017, p. 54.

uitzending in 2017 tot en met de diverse arrestaties, van gemaakt hebben, is met het oog op de slachtoffers inderdaad wel reden te verzuchten “Ik wil verdomme dat er iets gebeurt.”

Ton Vink (ninemwells.nl) werkte ruim twintig jaar als consulent voor vragen rond het levenseinde. In 2007 werd hij voor de Rechtbank Amsterdam vrijgesproken van overtreding van art. 294 Sr (hulp bij zelfdoding).